

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

**INNOVACIÓ DOCENT I INICIACIÓ A LA INVESTIGACIÓ EN
EDUCACIÓ LINGÜÍSTICA I LITERÀRIA**

VIVIM LA POESIA AL REGNE D'ALBARÍSSIA

Leticia Ponce Soler
Àngels Quilis Quilis
Lorena Julià Bataller
Àngela Alfaro Bataller

València, 2022

ÍNDEX

I. CONTEXTUALITZACIÓ DE LA PROPOSTA

1. Justificació
2. Marc teòric
3. Aspectes de la programació del curs vinculats a la proposta
 - 3.1. *Objectius*
 - 3.2. *Competències*
 - 3.3. *Sabers*
 - 3.4. *Criteris d'avaluació*
4. Qüestions logístiques

II. SEQÜÈNCIA D'ACTIVITATS

1. Activitats de preparació
2. Activitats de realització
3. Activitats d'avaluació

III. ASPECTES CONCRETS: LLOCS I PARTICIPANTS

IV. CONCLUSIONS

V. BIBLIOGRAFIA

VI. ANNEX

I. CONTEXTUALITZACIÓ DE LA PROPOSTA

1. Justificació

Aquesta seqüència didàctica va adreçada als alumnes de 1r d'ESO (classes A i B) de l'IES Josep Segrelles d'Albaida, tot i que també podria portar-se a terme en qualsevol altre centre de la comarca de la Vall d'Albaida. Concretament ha estat pensada per a ser realitzada entre els mesos d'octubre i novembre, de manera que l'activitat de realització (la ruta literària) no es produís en un moment de temperatures extremes. Aquesta activitat està programada perquè tinga una duració d'un sol dia, de 08.00 a 16.30 hs. aproximadament.

2. Marc teòric

Aquesta seqüència didàctica parteix de la conscienciació sobre la importància educativa de l'entorn. Així, mitjançant la realització d'una ruta literària, persegueix establir vincles entre el que s'ensenya a l'escola i el que es pot aprendre en l'entorn immediat. Com diu Juaneda (2021):

Un model escolar en el qual es combini l'educació presencial i més formal amb les sortides a l'entorn proper, ja sigui a la ciutat com a la naturalesa, és un model més complet, ja que proporciona el coneixement abstracte i l'aprenentatge competencial i alhora els apropa a la pràctica quotidiana, els fa tangibles i reconeixibles i, per tant, molt més significatius.

En aquest sentit, doncs, la ruta literària és un instrument didàctic idoni, atès que té per objectiu “donar a conèixer el patrimoni literari a partir d'indrets del territori” (Ramos i Prats, 2018: 101). Però, “d'aquesta manera, a més d'aportar notícia sobre aspectes biogràfics i llegir fragments d'obres literàries, els visitants poden contemplar el paisatge i descobrir els espais on van viure els escriptors o aquells indrets que van inspirar les seves obres” (Soldevila i San Eugenio, *apud* Ramos i Prats, 2018).

A més, els resultats d'aquestes eixides sembla ser satisfactori, ja que el fet que els alumnes assumisquen un protagonisme rellevant en el procés d'execució es tradueix en una implicació que, sovint, els pot servir de motivació per a l'aprenentatge (Ramos i Prats, 2018: 102).

3. Aspectes de la programació del curs vinculats a la proposta

3.1. Objectius

- Treballar la lectura de manera individual i col·lectiva
- Fomentar el gust per la lectura i la literatura
- Apropar l'alumnat al gènere poètic
- Conèixer l'entorn rural que envolta l'alumnat lligat a la literatura
- Desenvolupar la creativitat literària i artística

3.2. Competències

Competències clau	Competències específiques
CCL: Competència en comunicació lingüística	CE1: Multilingüisme i interculturalitat
CPSAA: Competència personal, social i d'aprendre a aprendre	CE2: Comprensió oral i multimodal
CC: Competència ciutadana	CE3: Comprensió escrita i multimodal
CCEC: Competència en consciència i expressió culturals	CE4: Expressió oral
	CE5: Expressió escrita i multimodal
	CE6: Interacció oral, escrita i multimodal
	CE7: Mediació oral, escrita i multimodal
	CE8: Lectura autònoma
	CE9: Competència literària

3.3. Sabers

Bloc 2: Estratègies comunicatives
Subbloc 2.4. Comunicació i interacció oral
Estratègies de comprensió oral: sentit global del text i relació entre les seues parts, selecció i retenció de la informació rellevant.
Valoració de la forma i el contingut del text.
Adequació a l'audiència i al temps d'exposició.
Estratègies d'expressió oral: interpretació i ús d'elements de la comunicació no verbal.
Estratègies d'escolta activa, assertivitat i resolució dialogada dels conflictes, tenint en compte la perspectiva de gènere.
Interaccions orals en situacions comunicatives de caràcter formal i informal.

Subbloc 2.5. Comprensió escrita
• Estratègies de comprensió abans de la lectura: coneixements previs, objectius de lectura, hipòtesis per mitjà d'informació paratextual, tipologia, gènere i estructura del text.
• Estratègies de comprensió durant la lectura: coherència interna del text, inferències, sentits figurats i significats no explícits.
• Estratègies de comprensió després de la lectura: tema, tesi, idea principal, arguments, intenció de l'autor i organització del contingut.
• Valoració de la forma i el contingut del text.

Bloc 3: Lectura i literatura
Subbloc 3.1. Hàbit lector
• Identitat lectora: selecció d'obres variades i lectura autònoma, consciència i verbalització dels propis gustos.
• Expressió de l'experiència lectora i de diferents formes d'apropiació i recreació dels textos llegits.
• Ús de la biblioteca escolar i pública. Circuit literari i lector. Participació en actes culturals.
Subbloc 3.2. Literatura
• Obres rellevants de la literatura juvenil contemporània i del patrimoni literari universal, inscrites en itineraris temàtics o de gènere, que incloguen la presència d'autores i autors.
• Estratègies de construcció compartida de la interpretació de les obres. Converses literàries.
• Lectura i comprensió de textos literaris: estructura, aspectes formals, recursos estilístics i retòrics.
• Estratègies d'utilització d'informació sociohistòrica, cultural i artística bàsica per a construir la interpretació de les obres literàries.
• Relació i comparació dels textos llegits amb altres textos i manifestacions artístiques i culturals, i amb les noves formes de ficció en funció de temes, tòpics, estructures i llenguatges.
• Lectura expressiva, dramatització i recitació dels textos tenint en compte els processos de comprensió, apropiació i oralització implicats.
• Planificació i creació de textos a partir de l'apropriació de les convencions del llenguatge literari i en referència a models donats (imitació, transformació, continuació).

3.4. Criteris d'avaluació

Criteris d'avaluació				
Criteris de realització	Gens assolit	Poc assolit	Mitjanament Assolit	Molt assolit
Participació en les activitats de preparació i realització	No manifesta interès per les activitats que es duen a terme	Mostra poc interès per les activitats que es duen a terme	Manifesta interès per les activitats que es duen a terme	Manifesta molt d'interès per les activitats que es duen a terme
AA5: Elaboració del cal·ligrama	No ha participat en el treball en grup	Ha participat poc en el treball en grup	Ha participat en el treball en grup	Ha participat molt en el treball en grup
AA6: Elaboració d'un poema	No ha realitzat cap poema	No ha incorporat cap element al poema	Ha realitzat un poema incorporant almenys un element	Ha realitzat un poema creatiu incorporant almenys un element

4. Qüestions logístiques

Per tal que la realització de la ruta es pugui dur a terme, caldrà entregar un full d'autorització a l'alumnat perquè siga signat pels seus pares o pel tutor legal uns dies previs a la data prevista d'eixida. Només d'aquesta manera tindran permís per realitzar l'eixida a Carrícola i Otos. Juntament amb l'autorització que hauran d'emplenar i signar, repartirem també un tríptic amb la informació que l'alumnat i els pares necessiten per conèixer millor l'activitat que realitzarem fora del centre.

Com esmentarem unes línies més avall, l'eixida de la ruta serà des de l'IES Josep Segrelles d'Albaida, on ens recollirà un autobús que haurem contractat prèviament per dur-nos en primer lloc a Carrícola i després a Otos. El pagament d'aquest autobús dependrà o bé del centre, si pot fer-ne front econòmicament, o bé dels participants en la ruta, en el cas que el centre no pugui assumir-ne el cost. Una altra opció de transport que hem considerat seria l'ús de bicicletes pròpies, tot i que aquesta opció podria no ser viable perquè és possible que tot l'alumnat participant en la ruta no disposi d'una bicicleta de què pugui fer-ne ús. És per això que, finalment, ens hem decantat per l'autobús com a mitjà de transport.

Per últim, cal esmentar que la durada de l'eixida serà d'unes 8 hores aproximadament (1 hora de desplaçaments amb autobús, unes 5 hores de ruta i unes 2 hores entre esmorzar i dinar). No obstant això, la programació horària de l'eixida pot variar en funció de factors externs com el trànsit o alguna parada no prevista durant la ruta. Així doncs, caldrà que l'alumnat porte preparat de casa l'esmorzar i el dinar.

II. SEQÜÈNCIA D'ACTIVITATS

A continuació presentem les activitats que hem plantejat per a aquesta seqüència didàctica, en la qual encabim la ruta literària *Vivim la poesia al Regne d'Albaríssia*. La presentació d'algunes activitats dirigeixen a annexos que aporten informació complementària que ajuda a entendre millor la proposta.

Aquesta seqüència consta d'activitats per a abans de l'eixida o de preparació (AP), activitats de realització (AR) i activitats per a fer en tornar al centre o d'avaluació (AA). Tot seguit oferim una graella-resum que organitza i caracteritza les activitats programades:

Activitat	Recursos	Duració	Competències clau	Competències específiques	Sabers
AP1	Llibre de lectura	50 minuts	CCL	CE2 CE9	Bloc 2 Bloc 3
AP2	Text i recursos d'escriptura	50 minuts	CCL CC CPSAA	CE7	Bloc 2 Bloc 3
AP3	Llibre de lectura		CCL CCEC	CE3 CE8 CE9	Bloc 2 Bloc 3
AR4	Llibre de lectura i selecció de poemes	8 hores	CCL CPSAA CC CCEC	CE1 CE2 CE3 CE4 CE6 CE9	Bloc 2 Bloc 3
AA5	Text i cola	50 minuts	CPSAA CC CCEC	CE6	Bloc 3
AA6	Text i recursos d'escriptura	50 minuts	CCL CPSAA CC CCEC	CE5 CE7 CE9	Bloc 2 Bloc 3

1. Activitats de preparació

Com hem vist en la graella, la seqüència comença amb unes activitats de preparació, que en són tres:

- **AP1:** Lectura col·lectiva a classe dels quatre primers capítols d'*El Regne d'Albaríssia* (fins els versos de la “màgica ambrosia”, p. 44).
- **AP2:** Realització col·lectiva d'un cal·ligrama en forma de copa (l'element que ha de

contenir la resta d'elements per fer la “màgica ambrosia”) amb els versos de la “màgica ambrosia” (vg. punt 0, dins apartat III). Cada alumne escriurà un vers.

- **AP3:** Lectura autònoma i individual dels estudiants d'*El Regne d'Albaríssia*.

2. Activitats de realització

Després que tots els alumnes han llegit la totalitat del llibre, està prevista una **AR4**, una ruta literària pels municipis de Carrícola i Otos, en la qual participen els alumnes de primer curs d'ESO i tots els professors, tant del departament de *Valencià: llengua i literatura* del centre com d'altres que hi vulguen col·laborar. Aquesta eixida té com a objectiu experimentar la lectura de l'obra com una situació comunicativa real i compartida, alhora que serveix per relacionar la lectura d'aula amb diferents mostres de poesia (el cal·ligrama, la poesia visual, la poesia compromesa, etc.).

Com s'ha dit anteriorment, la ruta té lloc a Carrícola i Otos, dos de les localitats a què els amics de la colla *A colp de pedal* van en busca dels elements que necessiten per a la “màgica ambrosia”. De la mateixa manera, durant l'eixida, els alumnes de l'IES José Segrelles hauran d'aconseguir aquests ingredients (dibuixats en paper). En concret, al llarg de les diferents parades en recolliran onze, atés que ja disposen del dotzé element: la copa (el cal·ligrama fet prèviament a classe en l'AP2).

Pel que fa als llocs que es visiten durant l'eixida, val a dir que, en la mesura del possible, s'han intentat fer coincidir amb indrets esmentats al llibre d'Espí i Olivares. Tanmateix, en altres ocasions les parades s'han triat per la possible vinculació, ja siga amb algun dels elements, ja siga amb textos i activitats amb què es pot establir una relació.

A continuació oferim una graella amb l'itinerari de la ruta literària, amb els horaris previstos per a cada parada, les activitats literàries i/o culturals programades, els mediadors que hi participen i els elements corresponents.

HORARI	LLOC/PARADA	ACTIVITAT	ELEMENT	MEDIADORS
8:15h	Institut	Desplaçament d'Albaida a Carrícola		
8:30h	Font dels caragols	Casimir dona la benvinguda i explica quins elements cal aconseguir		Casimir
9:00h	Ruta biodivers			
	a) Ull	Lectura i comentari d'una selecció de poemes visual de	<i>Puresa de l'aigua</i>	

		Joan Brossa		
	b) Arbre	Lectura i comentari d'una selecció de poemes d' <i>Els fruits saborosos</i> , de Josep Carner	Rovell	
	c) Formiga	Lectura i comentari del poema <i>Les formigues</i> , de Salvat-Papasseit	Naixement del Clarià	
	d) Font dels unflats		Aigua amb sajolida	
10:00h	Castell de Carrícola	Teatralització (p. 46-47) i esmorzar	Raïm de pastor	
11:00h		Desfem camí		
11:30h	Parada d'autobús	Desplaçament Carrícola-Otos		
12:30h	Ruta dels rellotges de sol (comença a la Plaça del Llaurador)			
	a) La norma no és un dogma		Cabells rinxolats	Joan Olivares i Antoni Espí
	b) Els pimentons	Lectura i comentari del poema <i>Res m'agrada tant</i> , de V. A. Estellés	Raig de sol	
	c) 8 de març	Lectura i comentari del poema <i>Divisa</i> , de M. Mercè Marçal		
	d) Any 10	Lectura i comentari del poema <i>L'emigrant</i> , de J. Verdaguer	Ermita de Sant Antoni	
	e) L'horta del tio Bruno	Lectura i comentari del poema <i>Aglæ i les taronges</i> , de Josep Carner	Suc de taronja	
	f) Meló Soleil	Lectura i comentari del poema <i>Tatxant la síndria</i> , de David Castillo		
	g) Polifem	Lectura i comentari del poema <i>La vaca cega</i> , de Joan Maragall		
	h) Rellotge equatorial	Cançó <i>Al país de l'olivera</i> , d'Obrint pas	Olives	
14:00h	Parc de Jaume I	Dinar de pa i porta		Joan Olivares i Antoni Espí
15:00h	Campanar d'Otos	Lectura de la llegenda de la raboseta d'Otos (Fina) + preguntes als autors	Pols del campanar	Fina Olivares, Joan Olivares i Antoni Espí

16:00h	Parada d'autobús	Desplaçament Otos-Albaida		
--------	------------------	------------------------------	--	--

3. Activitats d'avaluació

Pel que fa a l'**AA5**, els alumnes han de completar el cal·ligrama iniciat a l'AP2 (Realització col·lectiva d'un cal·ligrama en forma de copa amb els versos de la "màgica ambrosia") amb els elements recollits al llarg de les parades de la ruta. En aquesta activitat es treballa de manera col·lectiva i es practica la interdisciplinarietat en les arts plàstiques.

En l'**AA6** els estudiants han d'escriure un poema incorporant almenys un dels elements de la "màgica ambrosia". Treballen de manera individual amb l'objectiu que treballen la creativitat literària.

III. ASPECTES CONCRETS: LLOCS I PARTICIPANTS

En aquest apartat explicarem més detalladament la ruta literària i els indrets que hem escollit per visitar, així com els fragments del llibre *El Regne d'Albaríssia* i els textos o materials complementaris al llibre que hem seleccionat. La ruta que presentem està programada per a fer quinze parades, tot i que durant el trajecte pot afegir-se'n alguna més que estiga relacionada amb els indrets que apareixen a l'obra. Pel que fa a la durada de la ruta, com ja hem esmentat, aquesta serà d'unes 8 hores aproximadament, per la qual cosa, necessitarem un parell d'hores més de la durada corresponent a l'horari escolar de 1r d'ESO.

Una vegada presentem la proposta de ruta literària a les classes a qui va dirigida, repartirem a cadascun dels alumnes que hi participe un dossier que compregui tots els textos que farem servir en la ruta, que seran majoritàriament poemes vinculats amb els elements que apareixen al llibre de lectura o amb els indrets de la ruta. Aquests poemes els recitarem en grup i en veu alta, de manera que tot l'alumnat pugui participar en la lectura i sentir-se integrat en l'activitat.

Tot seguit, us presentarem en ordre els indrets que visitarem tant a Carrícola (parades 0-5) com a Otos (parades 6-15), i al mateix temps anirem introduint els fragments de l'obra o els poemes que hem seleccionat i que emprarem en cada parada de la ruta (veg. Annex 1 i Annex 2).

La ruta començarà a les 8.15h amb el desplaçament en autobús des de l'IES Josep Segrelles d'Albaida fins a Carrícola. El trajecte té una durada d'uns 15 minuts, per això calculem que a les 8.30h estariem ja a Carrícola.

0. Font dels caragols

La Font dels caragols serà el primer indret que visitarem a Carrícola. Casimir ens estarà esperant allí a les 8.30h per donar-nos la benvinguda i explicar-nos quins són els elements que cal aconseguir. Ho farà amb els versos de la "màgica ambrosia":

«Regirant per mil indrets
d'aquesta vall albarissa,
trobareu els elements
de la màgica ambrosia:
De torreta en castellet,
un brot de raïm que sia.

D'una rabosa amb delers,
d'enfiladissa follia,
en prendreu un polsimet
del cau on es recollia.
Aigua d'un cabal sec
perfumada amb sajolida.
Olives que san Vicent
en sos sermons beneïa.
D'un capgirat taronger,
suc de sa preada fruita.
El gran rellotge terror,
que en colomer té establí,
vos dirà quina és la llei
d'un caragol que s'estira.
I l'últim que buscareu,
al cor mateix de la Vila,
una mostra de rovell
de la creu que més alt fita.
Tot això barrejareu
en vidre de l'Ollería,
i ho posareu a recer
de sant Antoni en l'ermita.
Un raig de sol fugisser,
que per un forat s'enfila
li atorgarà el gran poder:
la màgia de l'ambrosia.
I abans que vença el ponent,
i la nit apague el dia,
ho llançareu al torrent
on l'aigua naix a la vida.
De ferum no n'hi haurà més,
el negre farà fugina,
i en avant per sempre més

el blanc regnarà a Albaríssia».¹

Casimir és la persona idònia per dur a terme aquesta tasca, perquè al llibre que els alumnes hauran llegit, Casimir és el personatge que explica també a la colla “A colp de pedal” els elements que han d’aconseguir. Per tant, podem dir que el Casimir que nosaltres coneixerem amb aquesta ruta és la persona en la qual s’han inspirat els autors del llibre per crear aquest personatge (Veg. Annexos 3 i 4 per comparar una imatge real de Casimir i una il·lustració de Casimir en *El regne d’Albaríssia*).

Una vegada haja acabat l’explicació de Casimir, a les 9.00h iniciarem la ruta biodivers, una ruta de senderisme per les muntanyes de Carrícola en la qual farem diverses parades interessants fins a arribar al Castell de Carrícola. El recorregut per l’espai biodivers de Carrícola és una visita que junta l’amor per l’escultura amb el gust per la naturalesa. Nosaltres no pararem en totes les escultures, només en aquelles en les quals puguem traure un cert profit literari. Aquestes són l’ull, l’arbre, la formiga i la Font dels unflats.

1. Mural de l’ull

El primer lloc on pararem és en el mural de l’ull (Veg. Annex 5), on els alumnes hauran de saber interpretar els següents poemes visuals de Joan Brossa per poder aconseguir l’element de la puresa de l’aigua:

¹ Espí, Antoni, Olivares, Joan (2001): *El regne d’Albaríssia*, Alaquàs, Prodidacta Abril Edicions, pàg. 42-43.

² Poemes visuals extrets de la Fundació Joan Brossa, VEGAP, Barcelona.

Hem triat la poesia visual en aquest cas, perquè considerem que és una bona manera de relacionar-la amb el mural de l'ull i amb el sentit de la vista. Aquests poemes visuals poden ser una mica complicats per als alumnes, però poden recórrer a la seua imaginació i fer diverses interpretacions i reflexions.

2. Escultura de l'arbre

Una vegada els alumnes hagen aconseguit la puresa de l'aigua, aniran a l'escultura de l'arbre per llegir una selecció de poemes de *Els fruits saborosos* de Josep Carner. La nostra selecció consta dels següents poemes:

Com les maduixes

«Menja maduixes l'àvia d'abans de Sant Joan;
per més frescor, les vol collides d'un infant.
Per'xò la néta més petita, que és Pandara,
sabeu, la que s'encanta davant d'una claror
i va creixent tranquil·la i en 'admiració i a voltes,
cluca d'ulls, aixeca al cel la cara,
ella, que encara no diu paraules ben ardides
i que en barreja en una música els sentits,
cull ara les maduixes arrupides,
tintat de rosa el capciró dels dits.
Cada matí l'asseuen, a bell redós del vent,
al jaç de maduixeres.
I mira com belluga l'aire ombres lleugeres,
i el cossiró decanta abans que el pensament.
li plau la corretjola i aquell herbei tan fi,
i creu que el cel s'acaba darrera del jardí.
En va la maduixera 'son bé de Déu cobria;
en treure les maduixes del receret ombriu,
Pandara s'enrojola, treballa, s'extasia:
si n'ha trobat més d'una, aixeca els ulls i riu.
Pandara sempre ha vist el cel asserenat;
ignora la gropada i el xiscle de les bruixes.
És fe i és vida d'ella la llum de bat a bat.

El món, en meravelles i jocs atrafegat,
és petit i vermell i fresc com les maduixes».³

La poma escollida

«Alidé s'ha fet vella i Lamon és vellet,
i, més menuts i blancs, s'estan sempre a la vora.
Ara que són al llit, els besa el solellet.
Plora Alidé; Lamon vol consolar-la i plora.
—Oh petita Alidé, com és que plores tant?
—Oh Lamon, perquè em sé tan vella i tan corbada
i sempre sec, i envejo les nores treballant,
i quan els néts em vénen em troben tan gelada.

I no et sabria péixer com en el temps florit
ni fondre't l'enyorança dels dies que s'escolen,
i tu vols que t'abrigui i els braços em tremolen
i em parles d'unes coses on m'ha caigut oblit.

Lamon fa un gran sospir i li diu:
—Oh ma vida, mos peus són balbs
i sento que se me'n va la llum,
i et tinc a vora meu com la poma escollida
que es torna groga i vella i encara fa perfum.

Al nostre volt ningú no és dolç amb la vellesa:
el fred ens fa temença, la negra nit horror,
criden els fills, les nores ens parlen amb aspresa.
Què hi fa d'anar caient, si ens ne duem l'amor?».⁴

Hem considerat oportú fer la lectura d'aquests poemes de *Els fruits saborosos* perquè hem trobat una certa relació entre l'escultura de l'arbre i aquests, ja que tot fruit naix de l'arbre.

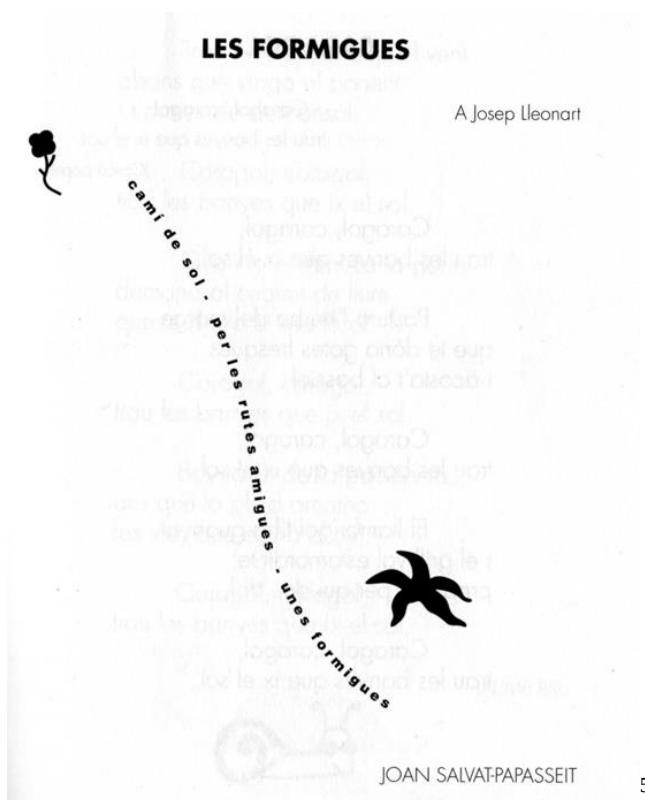
³ Carner, Josep (2005), «Com les maduixes» dins *Els Fruits saborosos*, Barcelona, Biblioteca Bàsica d'El Periódico, edicions 62, p. 47.

⁴ Carner, Josep (2005), «La poma escollida» dins *Els Fruits saborosos*, Barcelona, Biblioteca Bàsica d'El Periódico, edicions 62, p. 53.

Es podria explicar que tot el conjunt de poemes de *Els fruits saborosos* fan referència a les diferents etapes de la vida. En el primer que hem escollit, pren importància la infantesa, per això, podríem reflexionar amb els alumnes sobre la felicitat incondicional que sentim durant aquesta etapa. En el segon poema, l'etapa protagonista és la vellesa, per això seria interessant reflexionar sobre les coses bones i dolentes d'aquesta etapa. Després d'aquesta lectura, els alumnes aconseguiran l'element del rovell.

3. Escultura de la formiga

De l'arbre aniran fins la formiga (Veg. Annex 6). Allí faran la lectura de *Les formigues* de Joan Salvat-Papasseit:

Hem triat aquest haikú cal·ligramàtic perquè el mateix text crea la forma d'un camí de formigues, relacionat clarament amb l'escultura que visitem, la formiga. D'aquest cal·ligrama podríem explicar que a un costat del camí està la rosa i a l'altre, una estrella de mar. Com que un dels temes recurrents en Papasseit és l'amor, podem pensar que a cada banda del camí s'hi troben dos amants i que per arribar un a l'altre ha de fer aquest camí. És un camí ja conegut,

⁵ Salvat-Papasseit, Joan (1990) «Les formigues», L'irradiador del port i les gavines, 1921, dins Arenas, C., Cabré, N. (ed.), *Les avantguardes a Catalunya i a Europa*, Barcelona, La magrana, p. 23.

per això diu “rutes amigues”. Amb aquesta lectura i amb la posterior reflexió, els alumnes hauran aconseguit l’element del naixement del clarià.

4. La Font dels unflats

L’última parada abans del Castell serà la Font dels unflats (Veg. Annex 7), on recolliran l’element de l’aigua amb sajolida, relacionat amb l’indret visitat. Es tracta d’una font construïda amb diferents rostres humans representats amb els queixos unflats, que a més, sembla que són autèntiques cares de veïns de Carrícola. Ací els alumnes només hauran de recollir l’element, ja que no hem trobat cap lligam literari.

5. El castell de Carrícola

Arribem al castell de Carrícola (Veg. Annex 8), on els alumnes hauran de teatralitzar un fragment de *El regne d’Albaríssia*, del moment en què els protagonistes arriben al castell:

«—Aquest és el lloc on haureu de buscar el primer element del beuratge màgic —els digué Caimir abans de desmuntar—. El recordeu? “De torreta en Castellet/un brot de raïm que sia.”.

Després que tots hagueren begut bones glopades, mamprengueren la recerca.

—Jo he vist una torre enmig de la muntanya mentre veníem de camí —recordà Puig.

—Sí —digué Jamal—. Jo també l’he vista.

—Doncs jo... —dubtà Martí—, jo crec que no l’he vista.

—La torre hi és, sí, però...com pot haver raïm enmig de la muntanya? —preguntà Berta.

—Una torre...Raïm... —rumiava Blanca—. Ei, escolteu! Hi ha una planta que es diu raïm de pastor, que és bona de menjar, i fins i tot se’n fa salmorra, sol créixer en les teulades o bé arrapada en parets velles.

—Bravo! Ja ho tenim —féu Martí.

—Però, què vol dir “de torreta en Castellet”? —pregunta Jamal.

—No vos resultaria fàcil esbrinar-ho —reconegué Casimir—. I ja que heu endevinat l’element, no farà res que vos aclaresca la qüestió del nom: resulta ser que *Carrícola*, segons he llegit, ve

d'afegir la forma àrab *qal*, que vol dir castell, a la mossàrab *torrícola*, que vol dir torre petita. Així, podríem dir que significa “el castell de la torreta” o alguna cosa per l'estil.

—Doncs no se'n parle més: a pel raïmet de pastor! Digué Blanca.»⁶

Una vegada realitzada la representació del fragment que hem seleccionat i us hem mostrat, els alumnes hauran aconseguit el raïm de pastoras i seran aproximadament les 10:30h. Així, des de les 10:30h fins a les 11:00h tindran temps per esmorzar i fer una pausa breu, perquè a les 11:00h començarem la tornada cap a l'autobús, que estarà esperant-nos on ens havia deixat per desplaçar-nos de Carrícola a Otos. L'objectiu que ens esperarà a Otos serà acabar de recollir els elements que ens faltaran per poder completar el cal·ligrama de la màgica ambrosia.

Fins ara, els alumnes hauran recollit a Carrícola només la meitat dels elements de la “màgica ambrosia” que necessiten: l'aigua amb sajolida, el rovell, la puresa de l'aigua, el naixement del Clarià i el raïm de pastor, però encara els faltaran recollir a Otos: els cabells enrinxolats, el raig de sol, l'ermita de Sant Antoni, el suc de taronja, les olives i la pols del campanar.

Tot i que de Carrícola a Otos, l'autobús només tardarà uns 15 minuts, hem volgut deixar mitja hora de marge perquè som conscients que moure una quantitat tan elevada d'alumnat pot ser una tasca complicada que requereix més temps del previst.

6. Plaça del Llaurador i *La norma no és un dogma*

La Plaça del Llaurador serà el primer indret d'Otos on ens dirigirem en baixar de l'autobús a les 12:00h. En aquesta parada ens reunirem amb els autors de l'obra, Joan Olivares i Antoni Espí per tal de realitzar la coneguda ruta dels rellotges de sol, ja que Otos, situat a la Vall d'Albaida, compta amb una peculiaritat de gran interès: nombrosos rellotges de sol distribuïts arreu del poble que conformen un museu a l'aire lliure, tal i com s'esmenta a l'obra. Aquesta ruta va nàixer al 2005 sota el nom Otos, el poble dels rellotges de sol. El projecte consistia amb la creació de huit rellotges solars d'artistes valencians amb un gran prestigi nacional i internacional.

En l'actualitat, el poble disposa de més de trenta rellotges de dissenys i característiques diverses. Any rere any per iniciativa privada o pública se'n creen de nous. Però els rellotges de sol d'Otos no són només instruments que ens indiquen la manera antiga de contar les hores, són també obres d'art d'una qualitat certificada per les firmes dels seus autors i encara més en

⁶ Espí, Antoni, Olivares, Joan (2001): *El regne d'Albarissia*, Alaquàs, Prodidacta Abril Edicions, pàg. 46-47.

molts exemplars trobem una intenció de reivindicar la cultura, la llengua, la història, els personatges i la terra. Així hi trobarem referències a la data del 25 d'abril, al “gatet d'Otos”, a l'expulsió dels moriscos i el repoblament, als productes de l'horta, a la poesia, a la història i a la tradició.

La ruta ens la farà Joan Olivares, ja que a banda de ser escriptor i professor de matemàtiques durant molts anys, també realitza visites guiades dels rellotges de sol organitzades per l'Ajuntament d'Otos a tots aquells que decideixen visitar el poble. Així, la ruta començarà a les 12:30h a la Plaça del Llaurador i posarem el focus en huit rellotges que hem seleccionat, a cinc dels quals correspondran alguns dels elements de la “màgica ambrosia” que ens falten per recollir.

En primer lloc, Joan Olivares ens explicarà la història i el funcionament del rellotge de sol *La norma no és un dogma* (veg. Annex 9), dissenyat per l'artista valencià Andreu Alfaro. Aquest rellotge està situat al centre de la Plaça del Llaurador, el qual ens servirà de base per ensenyar al nostre alumnat com s'interpreta correctament l'hora oficial a partir de l'hora solar, ja que l'hora solar no coincideix amb els rellotges mecànics. La diferència horària depèn del lloc i de l'època de l'any: cal afegir una hora a l'hivern i dues a l'estiu. Un cop l'alumnat haja après a interpretar l'hora solar, haurà aconseguit l'element dels cabells enrinxolats.

7. Rellotge dels pimentons

En segon lloc, ens desplaçarem al *Rellotge dels pimentons* (veg. Annex 10), situat també a la Plaça del Llaurador. Aquesta obra, dissenyada per l'artista Rafael Armengol, és un homentage a totes les terres i a tots els homes i les dones del món, però sobretot a la nostra terra, València, i a un home en concret, Vicent Andrés Estellés, el poeta que hi va viure i la va estimar intensament. És per això que aprofitarem aquesta parada per a realitzar una lectura col·lectiva i en veu alta del poema *Res no m'agrada tant*, en què Estellés ens transmet la seua estima per la nostra terra:

«Res no m'agrada tant
com enramar-me d'oli cru
el pimentó torrat, tallat en tires.

cante, llavors, distret, raone amb l'oli cru, amb els productes de la terra.
m'agrada molt el pimentó torrat,
mes no massa torrat, que el desgracia,
sinó amb aquella carn mollar que té

en llevar-li la crosta socarrada.

l'expose dins el plat en tongades incitants,
l'enrame d'oli cru amb un pessic de sal
i suque molt de pa,
com fan els pobres,
en l'oli, que té sal i ha pres una sabor del pimentó torrat.

després, en un pessic
del dit gros i el dit índex, amb un tros de pa,
agafe un tros de pimentó, l'enlaire àvidament,
eucarísticament,

me'l mire en l'aire.
de vegades arribe a l'èxtasi, a l'orgasme.

cloc els ulls i me'l fot».

Una vegada llegit el poema, és també una bona opció aturar-nos amb l'alumnat a discutir sobre quin mot empra cadascun d'ells per referir-se al mot *pimentó*: *pimentó*, *primentó*, *pebre*, *pebrot*, *pebrera*, *bajoca*, etc. per fer-los conscients de la riquesa dialèctica de la nostra llengua. És interessant comentar-ho perquè l'IES Josep Segrelles d'Albaida recull alumnat de molts pobles diferents, no només de la Vall d'Albaida. En acabar aquestes dues breus activitats, els alumnes hauran aconseguit l'element del raig de sol.

8. Rellotge 8 de març

A continuació, dirigint-nos a l'antic llavador d'Otos, ens toparem amb el rellotge *8 de març* (veg. Annex 11), dissenyat per Antonio Espinar, el qual fa homenatge a tot el treball realitzat no només per les dones del poble, sinó per totes les dones del món. El gnòmon d'acer d'aquest rellotge té la forma del símbol de Venus, en referència al moviment feminista, i és al mateix temps un marcador solar, ja que cada 8 de març l'ombra de la seua creu es projecta durant tot el dia sobre la línia morada que travessa les marques horàries.

És per això que, aprofitant el tema d'aquest rellotge, en aquesta parada de la ruta farem la lectura dels poemes *Divisa* i *Vuit de març*, de Maria Mercè Marçal⁷, per tal de conèixer-la i entendre la seua poesia, escrita sempre en clau feminista:

Divisa

«A l'atzar agraeixo tres dons: haver nascut dona,
de classe baixa i nació oprimida.

I el tèrbol atzur de ser tres voltes rebel».

Vuit de març

«Amb totes dues mans
alçades a la lluna,
obrim una finestra
en aquest cel tancat.

Hereves de les dones
que cremaren ahir
farem una foguera
amb l'estrall i la por.

Hi acudiran les bruixes
de totes les edats.
Deixaran les escombres
per pastura del foc,
cossis i draps de cuina
el sabó i el blauet,
els pots i les cassoles
el fregall i els bolquers.

Deixarem les escombres
per pastura del foc,

⁷ MARÇAL, M. M. (2007). *Bruixa de dol*. Edicions 62.

els pots i les cassoles,
el blauet i el sabó
I la cendra que resti
no la canviarem
ni per l'or ni pel ferro
per ceptres ni punyals.
Sorgida de la flama
sols tindrem ja la vida
per arma i per escut
a totes dues mans.

El fum dibuixarà
l'inici de la història
com una heura de joia
entorn del nostre cos
i plourà i farà sol
i dansarem a l'aire
de les noves cançons
que la terra rebrà.
Vindicarem la nit
i la paraula DONA.
Llavors creixerà l'arbre
de l'alliberament».

A banda de donar a conèixer aquests dos poemes de Maria Mercè Marçal, la nostra principal intenció com a docents de Llengua i Literatura és reivindicar la figura d'aquesta poetessa i la tasca que va dur a terme, així com també per fer palesa i reflexionar amb el nostre alumnat sobre la manca de referents femenins dins el cànon literari.

9. Rel·lotge Any 10

Després, ens dirigirem cap a l'Avinguda Benicadell, on ens trobarem el rellotge *l'Any 10* (veg. Annex 12), dissenyat per l'artista valencià Jordi Albinyana. En aquesta parada de la ruta, els alumnes hauran de llegir entre tots el poema *L'emigrant* de Jacint Verdaguer i comentar l'estreta relació que manté amb el rellotge, el qual ret homenatge a les otosines i otosins emigrats durant totes les èpoques, especialment els produïts per la gran crisi de la fil·loxera en

el fatídic any 1910. La pintura fa referència al viatge en vaixell rumb a l'Argentina, on molta gent del poble va migrar a causa d'aquesta crisi.

És interessant esmentar que aquest rellotge marca l'hora de Buenos Aires: 5 hores menys per la diferència del fus horari (veg. Annex 13) i que, a més, a la pintura mural del rellotge podem trobar tota una sèrie de referències icòniques valencianes i argentines: músics, llauradors, dones i homes, xiquetes i xiquets, il·luminats, aventurers, que encaren amb una barreja d'esperança i resignació un futur incert, lluny de la seua llar, tal i com també expressa Jacint Verdaguer a *L'emigrant*⁸:

«Dolça Catalunya,
pàtria del meu cor,
quan de tu s'allunya
d'enyorança es mor.

Hermosa vall, bressol de ma infantesa,
blanc Pirineu,
marges i rius, ermita al cel suspesa,
per sempre adéu!
Arpes del bosc, pinsans i cadernerres,
cantau, cantau;
jo dic plorant a boscos i riberes:
adéu-siau!

¿On trobaré tos sanitosos climes,
ton cel daurat?
mes ai, mes ai! ¿on trobaré tes cimes,
bell Montserrat?
Enlloc veuré, ciutat de Barcelona,
ta hermosa Seu,
ni eixos turons, joiells de la corona
que et posà Déu.

Adéu, germans: adéu-siau, mon pare,
no us veuré més!

⁸ VERDAGUER, J. (2019): *L'emigrant*. Versos.cat <https://www.versos.cat/poema/4502/lemigrant>

Oh! ¡si al fossar on jau ma dolça mare
jo el llit tingués!
¡Oh mariners, el vent que me'n desterra,
que em fa sofrir!
Estic malalt, mes ai! ¡tornau-me a terra,
que hi vull morir!»

Així, en haver llegit el poema, haver assenyalat les semblances i les diferències entre *L'emigrant* i el rellotge *Any 10* i haver cercat algunes de les referències icòniques valencianes i argentines més representatives del mural pintat, l'alumnat haurà aconseguit un altre element important: l'ermita de Sant Antoni.

Entre les referències que hauran de cercar per a aconseguir-lo, a banda de les ja esmentades anteriorment, destaquen una partida de truc, el joc de cartes dels valencians que ha esdevingut el més popular de l'Argentina. Al cel hi podrem veure algunes constel·lacions tal com es veuen des de l'hemisferi sud i sobre la balconada, una raboseta (veg. Annex 14), que és l'animal emblemàtic i representatiu del poble, que acomiada el vaixell amb un gest de tristesa.

10. Rellotge *L'horta del tio Bruno*

A continuació, ens dirigirem al rellotge *L'horta del tio Bruno* (veg. Annex 15), dissenyat per l'artista valencià Joanfra Tormo. Aquest rellotge ret homenatge a tots els llauradors i molt especialment, al tio Bruno, un otosí exemplar que hagué de viure els temps difícils de la Guerra i la Postguerra. Tot i això, l'homenatjat va saber compaginar el treball de la terra amb una formació cultural autodidacta que li permeté escriure poemes i relats en què demostrà un profund amor a la terra.

Aquest rellotge utilitza de manera molt encertada la iconografia rural. Una aixada fa de gnòmon i els fruits de la terra representen les hores del dia. És per això que en aquest punt de la ruta ens aturarem a llegir *Aglae i les taronges*⁹, poema que forma part del poemari *Els fruits saborosos* de Josep Carner, el qual ja haurem emprat unes hores abans a Carrícola.

«Aglae, sota un bell taronger deturada,
al lluny sent les germanes com ocellada al vent.

⁹ Carner, Josep (2005), «Aglae i les taronges» dins *Els Fruits saborosos*, Barcelona, Biblioteca Bàsica d'El Periódico, edicions 62, p. 49.

I ja no va a l'encalç per l'herba i la rosada,
I té la cara pàl·lida d'un gran defalliment.

Ella dansava i reia tot just casada amb Drias,
altiva entre la fressa, joiosa de la llum.
I ja de l'hort s'amaga per les desertes vies
I encara es fa més blanca, perduda entre el perfum.

I arriba a les taronges, i en cull i se n'emporta;
la set, de sols mirar-les, li feia els ulls brillants.

Mossega un fruit i acluca els ulls com una morta
i del cabell afluixen el pes les dues mans.

I Aglae, ja refeta, es bressa en l'esperança;
amb un sospir molt tendre solleva el pit caigut;
ella pogués besar l'infant que ja s'atansa,
batec tan avinent i tan inconnegut.
I veu la piadosa taronja que fou bella,
i jeu abandonada del rec vora l'espill.
De la muller la sort li transpareix en ella:
fer-se espremuda i lassa per la frescor del fill».

Un cop hagen llegit i comentat el poema amb la nostra ajuda perquè potser siga un tant complicat interpretar els poemes de Josep Carner per al primer cicle d'ESO, hauran aconseguit l'element del suc de taronja. Aquest element està estretament relacionat amb el rellotge *L'horta del tio Bruno* i amb el poema seleccionat per a la parada.

11. Rellotge *Meló Soleil*

A continuació ens dirigirem cap al Carrer Sant Josep, en el qual trobarem el rellotge *Meló Soleil* (veg. Annex 16), dissenyat per l'artista valencià Artur Heras. En aquest rellotge no caldrà recollir cap element de la màgica ambrosia, tot i que sí que llegirem un poema de David

Castillo, un poeta de poc renom a les aules, en què també figura la síndria com a element principal i fil conductor del text que hem seleccionat per a aquesta parada, *Tatxant la síndria*¹⁰:

«Hi ha un moment que t'adones que has de marxar,
que ja no hi fas res.
Després de tota una vida sabent que eres el més jove,
un dia descobreixes que ja ets el més vell,
vell sí, vell, vell com el vell fantasma de Matusalem.
I no cal que t'ho rumiïs més:
has de marxar, introduir-te al carrer
i desaparèixer entre els ramats de solitaris.

Un cop a la intempèrie, tot s'acostarà a aquests dits
dibuixats per la velocitat,
que duen carícies de vellut sense resposta,
només plaer després de dies de fascinant dolor.
Tornem al carrer, amb paraules i més paraules,
una mica rebregats però contents,
sense projectes i enmig de la xafogor.

Tatxa una síndria,
treu-li el cor i mossega'l:
tindràs la llengua ben vermella doble zero,

llengua de doble zero dolça amb gust de síndria».

12. Rel·lotge Polifem

Seguint el trajecte de la ruta, ens trobarem amb el rellotge *Polifem* (veg. Annex 17), dissenyat per l'artista valencià Manuel Boix. Aquest rellotge conta la història de com Polifem, el propietari d'una de les coves de l'illa Odisseu, es va quedar cec. Com bé se sap, en el viatge de tornada de Troia, Ulisses i els seus companys desembarcaren a l'illa dels cíclops anomenada Odisseu. Allà hi van trobar una cova amb menjar i beguda i organitzaren una festa. Quan el propietari de la cova, Polifem, els descobrí, en devorà un parell i tancà l'eixida de la cova amb una gran pedra. Els sobrevivents idearen una estratègia per a fugir: Ulisses donà a tastar vi a

¹⁰ CASTILLO, D. (2000). *Bandera negra*. Sial Pigmalión.

Polifem, els efectes del qual eren desconeguts per al cíclop. Aprofitant-ne l'embriaguesa, Ulisses clavà una llança en l'ull del gegant i fugí amb els seus companys disfressats d'ovella. A partir de llavors, Ulisses fou perseguit per la ira del déu del mar, Posidó, enutjat amb ell perquè havia deixat cec el seu fill.

Aprofitant aquesta història pertanyent a la mitologia grega, farem que el nostre alumnat llija de manera col·lectiva el conegut poema de Joan Maragall, *La vaca cega*¹¹:

«Topant de cap en una i altra soca,
avançant d'esma pel camí de l'aigua,
se'n ve la vaca tota sola. És cega.
D'un cop de roc llançat amb massa traça,
el vailet va buidar-li un ull, i en l'altre
se li ha posat un tel. La vaca és cega.
Ve a abeurar-se a la font com ans solia;
mes no amb el ferm posat d'altres vegades
ni amb ses companyes, no: ve tota sola.
Ses companyes, pels cingles, per les comes,
pel silenci dels prats i en la ribera,
fan dringar l'esquellot mentres pasturen
l'herba fresca a l'atzar... Ella cauria.
Topa de morro en l'esmolada pica
i recula afrontada... Però torna
i abaixa el cap a l'aigua i beu calmosa.
Beu poc, sens gaire set... Després aixeca
al cel, enorme, l'embanyada testa
amb un gran gesto tràgic; parpelleja
damunt les mortes nines, i se'n torna
orfe de llum, sota del sol que crema,
vacil·lant pels camins inoblidables,
brandant llànguidament la llarga cua».

13. Rel·lotge Equatorial

¹¹ MARAGALL, J. (1998): *La vaca cega*. Barcelona: Edicions La Magrana, pàg. 157.

Finalment, ens dirigirem al rellotge *Equatorial* (veg. Annex 18), dissenyat pel mateix Joan Olivares, un dels dos autors de l'obra, i pel ferrer del poble Ximo Boluda. Aquest rellotge és molt especial perquè està construït amb els materials resultants del desballestament d'una antiga almàssera mecànica d'oli: la pedra que fa de base és la premsa o el trompello que xafava les olives; el cos equatorial del rellotge es correspon amb una de les rodes que transmetia la força del motor hidràulic a la premsa. És per això que en aquesta parada, l'alumnat recollirà l'element de les olives.

Així mateix, per a finalitzar la ruta abans de dinar, escoltarem la cançó d'Obrint pas: *Al país de l'olivera*, de l'àlbum "Coratge". A continuació us deixem un fragment d'aquesta:

«Al país de l'olivera
hi ha un riu de paper
unes galtes color terra
i un somriure d'argent
al país de les riberes
hi ha un canyar sota els estels
i un mural de fulles seques
a l'ombra d'un taronger

Al país de l'olivera
Al país de l'olivera

[...]

Al país de la infantesa
hi ha il·lusions a les palpentes
somniais dibuixats a l'aire
promeses a les orelles
Al país que jo ara enyore
hi guardi un tresor secret
un lligam que mai no es trenca
un amor que mai no es perd».

Aquesta és una cançó que ens parla d'estimar i cuidar el lloc d'on venim, un país ple d'oliveres, entre moltes altres qualitats. D'aquesta manera, a més, podem apropar l'alumnat a un dels grups musicals que han conreat la música en valencià durant molts anys i incentivar alhora el seu gust per la música de qualitat en valencià.

14. Parc Jaume I

La ruta dels rellotges de sol d'Otos haurà acabat un poc abans de les 14:00h al rellotge *Equatorial*, que se situa en el mateix lloc on està ubicat el Parc Jaume I, on dinarem tots junts i tindrem temps per descansar fins les 15:00h.

15. Campanar d'Otos

A les 15:00h, en haver dinat tots junts al Parc Jaume I, ens reunirem al campanar d'Otos amb Fina Olivares, una otosina apassionada per la tradició oral i les llegendes del nostre poble, la qual ens contarà la llegenda de *La raboseta d'Otos*, tal i com els conta una dona major del poble a la colla "A colp de pedal" a *El Regne d'Albaríssia*.

En acabar, arplegaran l'últim element de la màgica ambrosia, la pols del campanar, i tindran temps per realitzar-los preguntes als autors, Joan Olivares i Antoni Espí, els quals ens hauran acompanyat durant tota la ruta dels rellotges de sol a Otos. Finalment, a les 16:00h, un cop ens acomiadem dels autors, l'autobús estarà esperant-nos per desplaçar-nos d'Otos a Albaida. Allí el professorat assistent a la ruta haurem de verificar que cada alumne se n'haja anat amb els seus pares o tutor legal, ja que l'eixida acabarà fora de l'horari lectiu.

IV. CONCLUSIONS

No es poden extraure unes conclusions pragmàtiques perquè aquesta ruta literària no s'ha dut a terme en la realitat, però sí que es poden concloure uns resultats basant-se en les activitats que s'han fet al llarg d'aquesta seqüència didàctica.

L'alumnat, durant les activitats de preparació (AP) i les d'avaluació (AA) ha realitzat un treball interdisciplinari (cal·ligrama) i ha completat tasques de manera autònoma i cooperativa. Aquests aspectes són clau per a un ensenyament eficient per al nostre jovent.

Amb les parades de la ruta s'ha volgut apropar els alumnes al gènere poètic i introduir-los la poesia visual, que de vegades queda en un segon pla, amb referents com Joan Brossa. A més, han conegut els autors del llibre així com un personatge clau en la història interna de l'obra com és la figura de Casimir, que guia la colla *A colp de pedal* per a trobar els elements.

Tot plegat, aquesta seqüència didàctica és una bona proposta per a fomentar el gust per la lectura i la literatura alhora que per a treballar la creativitat literària i artística de l'alumnat, de manera individual i col·lectiva. És un contacte més divertit amb la lectura i que pot resultar més atractiva per als més joves.

Aquesta proposta es pot traslladar a altres centres externs a la Vall d'Albaida o a centres en llocs més urbans perquè coneguen l'entorn rural que envolta la comarca així com els pobles més menuts en actual despoblament que passen desapercibuts, com és el cas dels pobles elegits per a la ruta, Otos i Carrícola.

A més a més, considerem que aquesta proposta pot tindre diversos aspectes a millorar. En primer lloc, som conscients que la quantitat d'alumnes participants en la proposta pot ser elevada, per això creguem que es podria dividir la ruta en dos dies o bé dividir l'alumnat en dos grups: mentre uns fan la ruta biodivers els altres fan la ruta dels rellotges, i a l'inrevés. En segon lloc, també som conscients que els poemes escollits sovint poden resultar complicats, per això es podran seleccionar altres més senzills si es creu convenient.

V. BIBLIOGRAFIA

- CARNER, J. (2005), «Aglae i les taronges» dins *Els Fruits saborosos*, Barcelona, Biblioteca Bàsica d'El Periódico, edicions 62, p. 49.
- CARNER, J. (2005): «Com les maduixes» dins *Els Fruits saborosos*, Barcelona, Biblioteca Bàsica d'El Periódico, edicions 62, p. 47.
- CARNER, J. (2005): «La poma escollida» dins *Els Fruits saborosos*, Barcelona, Biblioteca Bàsica d'El Periódico, edicions 62, p. 53.
- CASTILLO, D. (2000): *Bandera negra*. Sial Pigmalión.
- ESPÍ, A., OLIVARES, J. (2001): *El regne d'Albaríssia*, Alaquàs, Prodidacta Abril Edicions.
- Fundació Joan Brossa. Centre de les Arts Lliures (2020).
<<https://www.fundaciojoanbrossa.cat/>> [Data de consulta: 8-1-2023].
- JUANEDA ARRIARAN, R. (2021): *Les rutes literàries com a eina didàctica per a aprendre literatura i recuperar la memòria històrica en un model escolar vinculat amb l'entorn*.
- MARAGALL, J. (1998): *La vaca cega*. Barcelona: Edicions La Magrana, pàg. 157.
- MARÇAL, M. M. (2007): *Bruixa de dol*. Edicions 62.
- RAMOS, J.M. i PRATS, M. (2018): *Procés de creació d'un protocol d'anàlisi de rutes literàries des de la perspectiva de la didàctica de la llengua i la literatura*. Didacticae, 5.
- SALVAT-PAPASSEIT, J. (1990): «Les formigues», L'irradiador del port i les gavines, 1921, dins Arenas, C., Cabré, N. (ed.), *Les avantguardes a Catalunya i a Europa*, Barcelona, La magrana, p. 23.
- VERDAGUER, J. (2019): *L'emigrant*. Versos.cat. En línia a
<<https://www.versos.cat/poema/4502/lemigrant>> [Data de consulta: 8-1-2023]

VI. ANNEX

Annex 1. Mapa d'Otos realitzat amb el recorregut de la ruta literària

The screenshot displays the Google Maps application interface. On the left, a vertical list of locations is shown, each with a circular selection button. The selected location is 'Plaça del Llaurador, 46844 Oros, València'. The main map area shows a walking route marked with a blue line and dots. The route starts at a red location pin and ends at a yellow location pin. A distance of 1.7 km and a time of 21 min are displayed. The map includes various landmarks like 'Lavadero Municipal', 'Parc dels garrofers', and 'Parque de fermita'. The interface shows a list of locations on the left and a search bar at the top.

An aerial map view showing a river section. A green location pin is placed on the riverbank, with a green line extending from it to a point labeled 'km 4'. An orange line highlights a specific area along the riverbank, with three white location pins placed along it. The map shows a mix of green fields, brown patches, and a network of roads and rivers. In the top right corner, there is a 'Mapas' button with a dropdown arrow and a full-screen icon. In the top left corner, there are zoom in (+) and zoom out (-) buttons.

Annex 4. Il·lustració Casimir.

Annex 5. Mural de l'ull.

Annex 6. Escultura de la formiga.

Annex 7. La font dels unflats.

Annex 8. Castell de Carrícola.

Annex 9. Rellotge *La norma no és un dogma*

Annex 10. Rellotge dels pimentons

Annex 11. Rellotge 8 de març

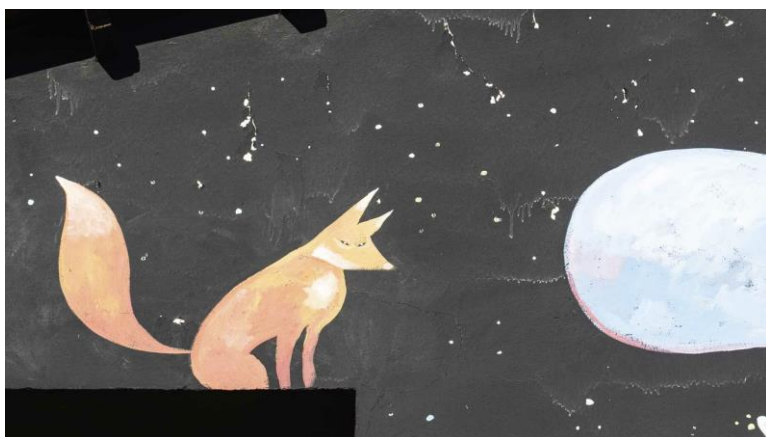
Annex 12. Rellotge Any 10

Annex 13. Diferència fus horari rellotge Any 10

Annex 14. Raboseta (animal emblemàtic del poble) acomiadant els otosins.

Annex 15. Rellotge *L'horta del tio Bruno*

Annex 16. Rellotge *Meló Soleil*

Annex 17. Rellotge *Polifem*

Annex 18. Relotge *Equatorial*

Annex 19. Parc *Jaume I*

Annex 20. Campanar d'*Otos*

